

Albánie:

Ve snaze uniknout ze závislosti na ropě a hydroenergetice

AMO.CZ

Albánie má necelé 3 miliony obyvatel. Její přímořská poloha a hornatý terén skýtají **skvělé podmínky pro rozvoj obnovitelných zdrojů energie**. Ty dnes v energetickém mixu představují okolo 37 % díky tomu, že výroba elektřiny je z 90 % závislá na hydroenergetice. Země tak je ve výhodné pozici vzhledem k dekarbonizaci elektroenergetiky a má velmi nízké emise CO₂. Závislost na hydrologické situaci ji však činí velmi zranitelnou vůči klimatické změně. Nedostatečný regulační rámec a netransparentní prostředí také způsobily, že stavbu hydroelektráren provázely korupční skandály a problémy s ochranou životního prostředí.

Kvůli výpadkům výroby při nízkém stavu vody a ztrátovosti distribuční sítě se země v posledních dekadách potýkala s výpadky proudu. Situace se zlepšila, ale **Albánie v průměru okolo třetiny své spotřeby elektřiny dováží**. Vzhledem k rychlému rozvoji ekonomiky a stoupající spotřebě je **nezbytné budovat nové výrobní kapacity**.

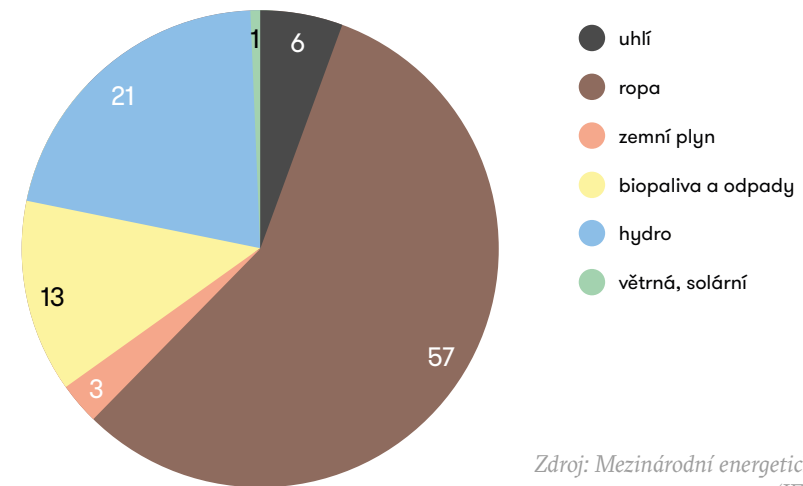
Značný potenciál větrné a solární energie je zatím nevyužitý, ale **zákon o obnovitelných zdrojích z roku 2017** nastavil regulační rámec a systém výkupních tarifů a **otevřel tak dveře investicím**. V procesu je teď mnoho projektů, včetně velkých solárních i větrných parků.

Další prioritou vlády je plynofikace země. Albánie není napojena na regionální plynovou infrastrukturu a její stará plynová síť je nefunkční. Je tranzitní zemí TAP plynovodu, ale přípojka k němu je teprve plánovaná. Součástí plynofikace by měla být také výstavba LNG terminálu ve Vloře a přeměna tamní nespouštěné tepelné elektrárny na plyn.

V současnosti je vedle hydroenergetiky klíčovou energetickou složkou ropa, která představuje více než polovinu celkového energetického mixu. Albánie jako jedna z mála balkánských zemí ropu těží, ale nedokáže ji zpracovat. Většinu své produkce vyváží a domácí spotřeba je závislá na dovozu.

Významnou příležitostí jsou pro Albánii energetické úspory.

Celkové dodávky energie podle zdroje (% , 2019)

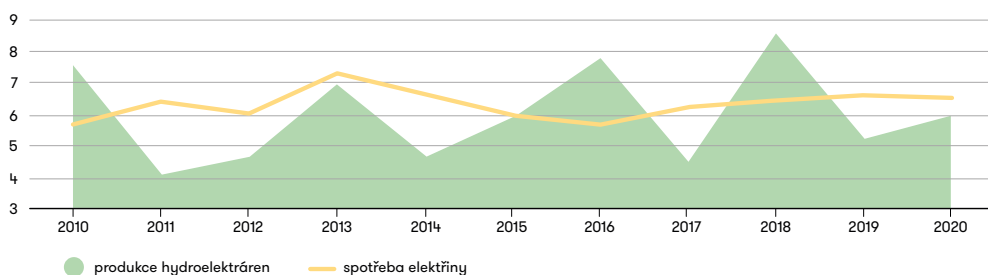

Zdroj: Mezinárodní energetická agentura (IEA)

Hlavní výzvy pro energetickou transformaci

- **Snížení masivní fluktuace v meziroční výrobě elektřiny** diverzifikací obnovitelných zdrojů energie – v zemi s nejvíce hodinami slunečního svitu v Evropě je perspektivní **zejména rozvoj fotovoltaiky**.
- **Snížení energetických ztrát v přenosové a distribuční soustavě a zefektivnění využívání energie**, mimo jiné modernizací v oblasti vytápění (nejrozšířenější jsou elektrická topení a dřevo).
- **Snížování závislosti na ropě**, na které stojí celý sektor dopravy, jenž se na celkové spotřebě energií podílí 40 %. **Modernizace a ekologizace dopravy** jsou proto klíčovými úkoly.
- **Zlepšení právního a regulačního prostředí** pro rozvoj obnovitelných zdrojů i plynofikaci, zvýšení transparentnosti, potírání korupce a skutečné posuzování environmentálních rizik.
- **Sladění se systémem EU ETS**, aby země byla připravena na mechanismus uhlíkového vyrovnání na hranicích EU.

Fluktuace výroby elektřiny

Zdroj: Mezinárodní energetická agentura (IEA)

Pozice domácích hráčů

Přestože se **privátní sektor v roce 2019 na celkové výrobě elektřiny podílel ze 43 %, hlavní hráči na elektroenergetickém trhu jsou v rukou státu**. Státní energetická společnost KESH vlastní tři velké hydroelektrárny na řece Drin i naftovou elektrárnu ve Vloře, která však nezačala provoz kvůli problémům v chladicí soustavě. Od KESH se před 20 lety oddělil státní přenosový operátor (OST) a distribuční společnosti (OSSH), která se po anabázi s ČEZ vrátila do státních rukou. Dalšími důležitými aktéry jsou státní regulátor (ERE) a agentury pro energetickou efektivitu, pro životní prostředí (zodpovědná za EIA) a pro přírodní zdroje (pověřená určením vhodných zón pro rozvoj solárních a větrných elektráren či poskytováním licencí na těžbu ropy).

Na vládní úrovni má sektor na starosti **Ministerstvo infrastruktury a energetiky vedené od roku 2019 Belindou Balluku**. Přestože vládnoucí Socialistická strana premiéra Edi Ramy je u moci již od roku 2013, Balluku provedla několik personálních změn (včetně vedení KESH a OST). Ihned po nástupu do funkce také vyhlásila moratorium na nové hydroelektrárny a zahájila prověření 182 udělených licencí s odkazem na nejasný přínos, stav realizace i dopady na životní prostředí. Během jejího vedení resortu se podařilo získat zahraniční investory a pokračit ve stavbě větších solárních a větrných elektráren i rozvoji plynové infrastruktury. **Rama Balluku letos v létě jmenoval vicepremiérou Albánie, což svědčí o významu, který je sektoru přisuzován.**

Mezinárodní aktéři

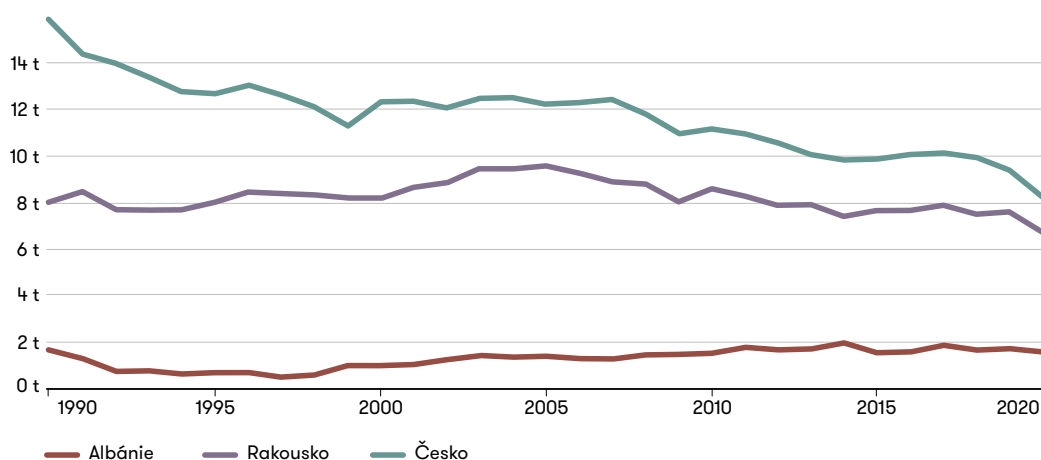
- **Výrazně prozápadní orientace Albánie se projevuje i v energetickém sektoru. Klíčovými zahraničními aktéry jsou evropské firmy a banky, rozvojové agentury i mezinárodní finanční instituce jako Světová banka, Evropská investiční banka nebo Evropská banka pro obnovu a rozvoj.** Evropské firmy se intenzivně podílejí také na současném rozvoji obnovitelných zdrojů, francouzská Voltalia například nedávno získala smlouvy na stavbu dvou velkých solárních parků – Karavasta (140 MW) a Spitalle (100 MW).
- **Evropské společnosti jsou přítomny také v oblasti malých a středních vodních elektráren, z nichž je několik i ve vlastnictví tureckých firem.** Zkušenost s působením evropských firem však nebyla vždy pozitivní, jako v případě fiaska stavby tepelné elektrárny ve Vloře italskou společností či převzetí distribuční společnosti OSSH českým ČEZ.
- **Čínská společnost Geo-Jade Petroleum** v rámci největší albánské investice za několik desetiletí v roce 2016 koupila kanadskou společnost Bankers Petroleum těžící ropné pole Patos-Marinza, které **generuje zhruba 90 % celkové albánské produkce ropy**.
- Albánie podobně jako Černá Hora nebo Kosovo **není závislá na zemním plynu z Ruska a dodávky ropy má diverzifikované**. Uvažovaná plynofikace do země přivede plyn z Ázerbájdžánu a zkapalněný plyn z USA.
- Pozornost **USA** k Albánii přitáhly čínské investice. V březnu 2021 Albánie podepsala smlouvu s americkými ExxonMobil a Excelebrate Energy o **vybudování LNG terminálu** ve Vloře a přeměně tamní naftové elektrárny na plyn.
- **Albánský energetický trh je integrovaný s kosovským** a obě země plánují spolupráci na plynofikačních projektech. V rámci iniciativy Open Balkan vytvořila Albánie spolu **se Srbskem a Severní Makedonií pracovní skupinu pro spolupráci v oblasti energetiky**, zejména v investicích do obnovitelných zdrojů a integraci energetických trhů.

Role EU

Evropská unie energetický sektor země formuje klíčovým způsobem. Albánie je od roku 2014 kandidátskou zemí EU a na začátku českého předsednictví s ní byly zahájeny přístupové rozhovory. Jako ostatní západobalkánské země je také členem evropského Energetického společenství, které má za cíl vytvořit jednotný energetický trh. V energetických otázkách je tak Albánie vázána regulačním rámcem EU a pracuje na transpozici evropské legislativy v oblasti dodávek, infrastruktury a distribuce, liberalizace energetického trhu, diverzifikace zdrojů včetně obnovitelné energie či zvýšení energetické efektivity. EU albánskou tranzici finančně podporuje v rámci programů předvstupní asistence (tzv. IPA).

Albánie je také signatářem sofijské deklarace o zelené agendě pro Západní Balkán, na který se váže investiční balík EU cílený na zvýšení energetické efektivity, zavedení systému emisních povolenek či rozvoj obnovitelných zdrojů energie. Albánie se zavázala k cíli dekarbonizace ekonomiky do roku 2050, harmonizaci s evropským klimatickým právem a dalším krokům v rámci tvorby politik a vytváření strategií ke snížování emisí a ochranu klimatu.

Emise CO₂ na osobu

Zdroj: Our World in Data based on the Global Carbon Project

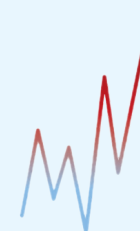
Relevance pro ČR

Česko má v albánském energetickém sektoru výraznou stopu ve formě negativní zkušenosti s ČEZ, který v roce 2009 v privatizačním tendru získal 76% podíl v distribuční společnosti OSSH. V roce 2013 albánský regulační úřad odebral ČEZ licenci s odůvodněním, že nezajistil dovoz elektřiny a neinvestoval do rozvodné sítě. Vedení převzal státní administrátor a ČEZ kvůli tomu vyvolal arbitrážní řízení s Albánií jehož výsledkem bylo stažení ze země za částku odpovídající původní investici. ČEZ byl v Albánii také obviněn z korupce a uplácení, český ani albánský soud však nařčení neprokázal.

Příležitostí pro české firmy je rozšiřování kapacit obnovitelných zdrojů, zejména malých solárních elektráren, a modernizace přenosové a distribuční soustavy, která je jedním ze strategických cílů vlády. Snížování ztrát v přenosu a distribuci (cestou „smart grids“ a digitalizací sítě) a rozvoj kapacit dálkového přenosu včetně budování rozvodů otevírá českým firmám možnost různých subdodávek. Perspektivním sektorem je také doprava, na jejíž modernizaci a ekologizaci se české firmy mohou podílet, velké investice jsou plánovány například do rekonstrukce železniční sítě.

Dalším prostorem pro zkušené a kvalifikované české společnosti jsou plynárenské projekty. Jako dlouhodobý zastávce integrace Albánie do EU by však ČR měla být zdrženlivá ve státní podpoře plynárenských projektů, které ji oddalují od dosažení klimatických cílů.

Materiál zpracovala Barbora Chrzová (barbora.chrzova@fsv.cuni.cz), konzultovali Petr Čermák a Tomáš Jungwirth Březovský. Grafická úprava Jaroslav Kopřiva.

Bosna a Hercegovina:

Potenciál pro dekarbonizaci rukojmím politiky

AMO.CZ

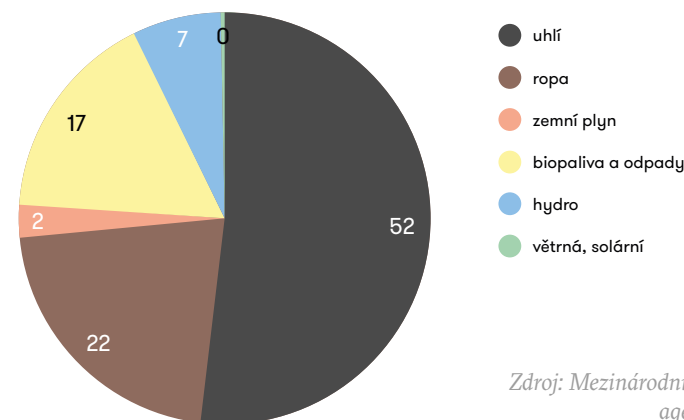
Bosna a Hercegovina zůstává i tři desetiletí od ničivé války nestabilní a politicky rozdělenou zemí. Dědictvím **konfliktu v 90. letech** je nejen komplikované institucionální uspořádání a trvajících dohled mezinárodního společenství, ale také etnicky rozdělená společnost, slabá ekonomika, masivní emigrace a zablokovaný proces evropské integrace.

Vzhledem k průmyslové minulosti a přírodním poměrům disponuje Bosna a Hercegovina **značnými energetickými kapacitami fosilních i obnovitelných zdrojů**. Země je v regionu jediným čistým vývozcem elektrické energie, ta se ovšem produkuje převážně ze **zastaralých uhelných zdrojů**. Bezemisní zdroje představované především velkými vodními elektrárnami se na energetickém mixu podílí jen ze 7 %. BaH přitom disponuje **značným potenciálem pro rozvoj celého spektra obnovitelných zdrojů elektrické energie**, které by mohly pokrýt nejen domácí spotřebu, ale i stávající export.

Dlouhodobý **carbon lock-in je umocněn chybějící strategií energetické tranzice**, která by směřovala k naplnění klimatických cílů. Prioritou v energetické politice napříč rozdělenou zemí není dekarbonizace, ale **revitalizace dosluhujících a budování nových uhelných kapacit** a posílení prozatím slabé **plynofikace země**. Na poli obnovitelných zdrojů se pozornost upírá především do další výstavby **vodních elektráren**, které jsou však často provázeny negativními lokálními **environmentálními dopady**, a posílení podílu biomasy využívané zatím převážně jako palivo v zastaralých neekologických zdrojích. Téměř nevyužitý zůstává **značný potenciál větrných a slunečních zdrojů** energie.

Příčiny současného stavu je nutné hledat v **dlouhodobé politické nestabilitě a poválečné decentralizaci země**, která se přímo promítá do energetické sféry. Strategické odvětví energetiky se navíc stává prostorem, kde kromě domácích elit stále více prosazují své zájmy **vnější aktéři usilující o ekonomický a politický vliv** v nestabilní zemi.

Celkové dodávky energie podle zdroje (% , 2019)

Zdroj: Mezinárodní energetická agentura (IEA)

Hlavní výzvy pro energetickou transformaci

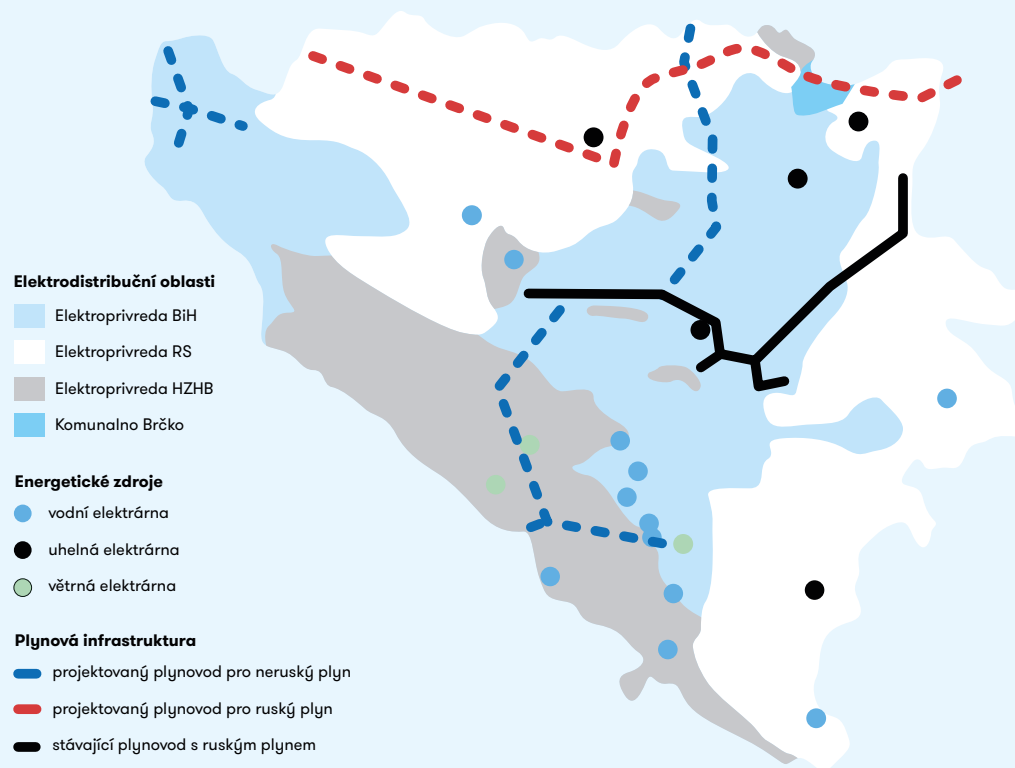
- **Únik z carbon lock-in:** potřeba nalézt udržitelnou náhradu za klíčové, ale zastaralé uhelné zdroje s enormní ekologickou zátěží.
- Nutnost **depolitizace a liberalizace** energetického sektoru pro jeho efektivní reformu a integraci s evropským trhem.
- Dilema ekonomicky a geopoliticky **nákladné plynofikace** jako pouze přechodného a částečného nástroje dekarbonizace energetiky.
- Efektivní využití velkého **potenciálu nespalovacích obnovitelných zdrojů** z vody, větru a slunce, které zohlední lokální ekologické požadavky.
- Vyvažování **posilující pozice Číny a Ruska** v energetickém sektoru vedoucí ke geopolitické zranitelnosti a požadavků EU v oblasti energetické bezpečnosti a klimatické politiky.
- Vypořádání se s **dopady plánovaného uplatnění CBAM** na konkurenceschopnost ekonomicky významného vývozu energie z fosilních zdrojů a energeticky náročných metalurgických produktů.

Pozice domácích hráčů

Charakteristickým rysem poválečné Bosny a Hercegoviny je vysoká míra **decentralizace státu kopírující etnické rozdělení** země mezi Bosňáky, Srby a Chorvaty. Toto dělení se přímo promítá i do energetického sektoru. Kompetence centrálních státních struktur jsou velmi omezené a většina pravomocí je soustředěna na úroveň **etnicky definovaných entit** – Federace Bosny a Hercegoviny a Republiky srbské. Ty mají každá vlastní ministerstva energetiky, která jsou ústředními státními institucemi s regulační pravomocí. Entity jsou také vlastníky klíčových **státních energetických společností**. V rámci bosňácko-chorvatské Federace BaH je část kompetencí dále přenesena na úroveň deseti kantonů. Vzhledem k tomu, že energetický sektor je **jen částečně liberalizován**, etnopolitické struktury nad ním mají silnou kontrolu nejen prostřednictvím regulačních, ale i výkonných pravomocí.

Každý ze tří etnopolitických celků má vlastního **„národního“ dodavatele elektrické energie** kontrolovaného entitní vládou, který kromě výroby a vývozu a dovozu zajišťuje i distribuci a prodej. Na území Republiky srbské tuto roli zastává státní společnost Elektroprivreda RS, v rámci Federace BaH pak působí dvě paralelní národní struktury: Elektroprivreda BiH ve většinově bosňáckých oblastech a Elektroprivreda HZ Herceg Bosne v regionech s chorvatskou populací. Elektroenergetický sektor je tak fakticky **monopolizovaný na úrovni tří etno-politických částí země**. V těžbě uhlí a výrobě elektrické energie je aktivních i několik domácích soukromých subjektů, které jsou však úzce provázány s politickými strukturami. Podobná situace je v plynovém segmentu, který je vzhledem k chybějící infrastruktuře omezený na centrální část země, kde je společnost BH Gas vlastněná Federací BaH monopolním dodavatelem. Naproti tomu **trh s pohonnými hmotami je liberalizovaný** a v rámci otevřeného konkurenčního prostředí zde působí celá řada domácích i zahraničních firem.

Důsledkem úzkého provázání lukrativního energetického sektoru s vládnoucími politickými strukturami je dlouhodobá **politizace energetiky**, která brání nutným strukturálním reformám, plné liberalizaci a tranzici směrem ke klimaticky udržitelné produkci.

Mezinárodní aktéři

V minulé dekádě byla Čína hlavním zájemcem o **revitalizaci stávajících a výstavbu nových uhelných elektráren**, kterou pro její dopady na prohlubování carbon lock-in kritizovala EU. Realizována však byla jen výstavba nové tepelné elektrárny Stanari v Republice srbské. Další avizované strategické projekty zůstaly pouze v úrovni plánů a vzhledem k deklarovanému **odklonu Číny od investic do uhelné energetiky** lze předpokládat, že nebudou pokračovat. Čínské společnosti se zároveň uchází o realizaci několika velkých projektů na poli hydroenergetiky.

Rusko má vzhledem k napojení země na jediný plynovod TurkStream **monopol na dodávky** v zatím relativně malém plynovém sektoru omezeném na Federaci BaH. Na politické úrovni však probíhají **jednání o plynofikaci RS** ve spolupráci se společností Gazprom. Ruské společnosti mají především v rámci Republiky srbské silnou pozici na trhu s naftovými produkty. Ruský kapitál figuroval spolu s čínským i ve strategickém projektu výstavby nové uhelné elektrárny v RS, jeho realizace je však nejistá.

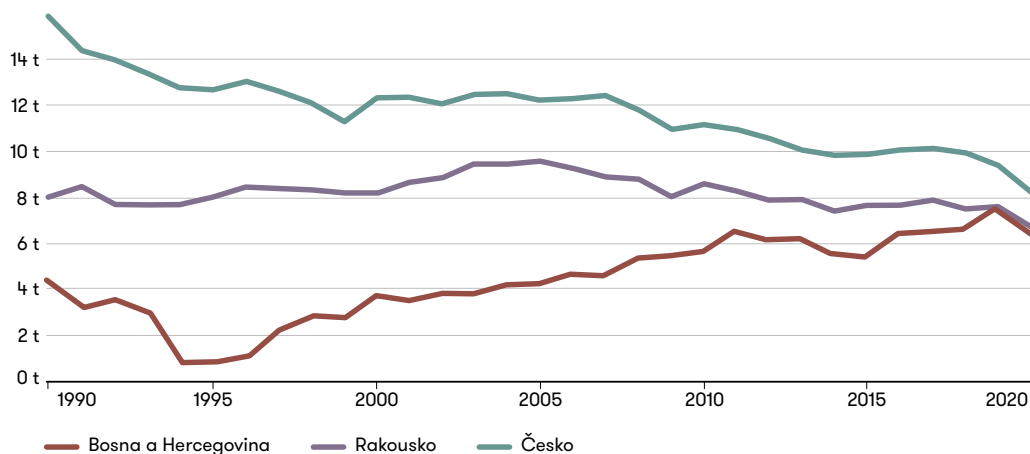
Role EU

Na rozdíl od ruských a čínských aktivit zaměřených na fosilní zdroje se EU dlouhodobě snaží především o **regulatorní působení směřující ke snížení emisní zátěže a energetické tranzici**. Hlavním aktérem v tomto směru je **Energetické společenství** usilující o propojení místního energetického trhu s evropským při splnění legislativních a environmentálních kritérií. Toto úsilí však prozatím naráží na **chybějící vůli domácích politické scény** ke strukturálním reformám i absenci konkrétní podpory velkých energetických projektů ze strany EU, která by představovala alternativu čínským a ruským investičním aktivitám.

Energetické společenství ostře **kritizovalo projekty obnovy zastaralých a výstavby nových uhelných elektráren** s čínskou technologickou a ekonomickou účastí. Oznámené zahájení výstavby nového bloku uhelné elektrárny Tuzla financované z čínských úvěrů a realizované čínsko-americkým konsorciem bylo jedním z hlavních důvodů pro **uvalení sankcí Energetického společenství na BaH**. Strategický projekt připravovaný přes deset let byl nakonec k nelibosti domácích politiků i čínských partnerů na poslední chvíli pozastaven, ne však v reakci na kritiku ze strany EU, ale v důsledku stažení amerického dodavatele technologií.

V oblasti zvažované plynofikace má **politickou i finanční podporu EU** projekt napojení velké části Federace BaH na chorvatskou plynovodní síť prostřednictvím plynovodů Jižní a Severní propojení, které by byly **alternativou ruskému plynu**.

Srovnání vývoje emisí CO₂ na hlavu

Zdroj: Our World in Data based on the Global Carbon Project

Relevance pro ČR

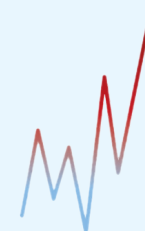
Bosna a Hercegovina je dlouhodobě **prioritní zemí české rozvojové spolupráce**. ČR je prostřednictvím bilaterální rozvojové pomoci aktivní v podpoře využití obnovitelných zdrojů v BaH. Pozornost rozvojové pomoci by měla směřovat především k projektům, které přispějí nejen ke **strukturální dekarbonizaci, ale také zohlední environmentální potřeby** na lokální úrovni.

Česká **zkušenost s vlastní energetickou tranzicí** a řešení strukturálních dopadů odklonu od uhlí by měla být sdílena s relevantními státními i nevládními aktéry v BaH a využita v jejich bilaterální podpoře například formou **twinningu**. České státní i nevládní struktury by měly dále cíleně podporovat **místní nevládní organizace** zaměřující se na environmentální dopady energetických projektů a plnit roli **watchdogs** ve vztahu k často nešetrnému přístupu místních politicko-ekonomických struktur.

Evropskou unií podporovaná energetická tranzice BaH je **příležitostí pro české exportéry** působící v oblasti předpokládaného rozšiřování obnovitelných zdrojů energie ze slunce, vody i biomasy. Naopak vstup českých firem do uhelné části energetiky se ve světle neúspěšných dřívějších aktivit společnosti ČEZ i s ohledem na silící snahu o dekarbonizaci energetiky jeví jako nežádoucí. Ekonomickou i rozvojovou příležitostí však mohou být **rekultivační projekty** v regionech poznamenaných útlumem těžby a zpracování uhlí, kde mohou české společnosti nabídnout zkušenosti získané v ČR.

Na politické úrovni vytváří **české předsednictví Rady EU** v druhé polovině roku 2022 prostor pro **akcentování tématu energetické tranzice** ze strany české politické reprezentace a diplomacie v rámci probíhajících jednání o integraci BaH do evropských struktur.

Materiál zpracoval Petr Čermák (petr.cermak@amo.cz), konzultovali Tomáš Jungwirth Březovský a Barbora Chrzová. Grafická úprava Jaroslav Koptíva.

Černá Hora:

Na cestě za obnovitelnými zdroji i těžbou plynu

AMO.CZ

Černá Hora je malý přímořský a hornatý stát s 620 000 obyvateli. **Disponuje značným potenciálem energie z obnovitelných zdrojů** – zejména vodních a větrných, ale i solárních. V oblasti zelené tranzice má vysoké ambice a jako jediná ze západobalkánských zemí v roce 2020 **představila systém zpoplatnění emisí uhlíku**.

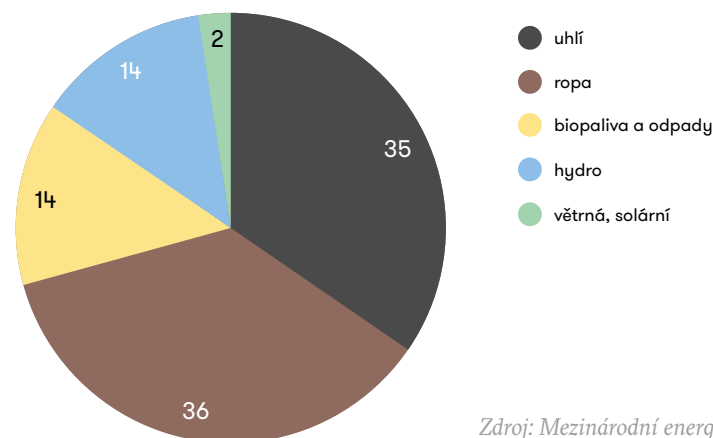
Hlavním zdrojem elektrické energie jsou v současnosti **dvě velké hydroelektrárny – Peručica a Piva, které produkují zhruba polovinu vyrobené elektřiny**. Z dalších obnovitelných zdrojů se na výrobě elektřiny zhruba 9 % podílí větrné farmy Krnovo a Možura, využívání solární energie je zanedbatelné. Vláda s podporou EBRD však plánuje navýšení kapacit větrné a solární energie.

Zásadním zdrojem elektřiny zůstává hnědouhelná elektrárna Pljevlja, jež se na výrobě podílí přibližně 35 %. V roce 2019 se upustilo od výstavby nového bloku elektrárny, o nějž měla zájem i česká Škoda. Plánovaná „ekologická rekonstrukce“ stávajícího bloku stále nezačala, ačkoliv již v roce **2020 byla vyčerpána výjimka ze směrnice o velkých spalovacích zařízeních a elektrárna teď operuje v rozporu s ní**. Revitalizace by prodloužila život uhelné elektrárny alespoň o 15 let.

V celkovém energetickém mixu významnou složku (45 %) představují ropné produkty užívané zejména v dopravě. Černá Hora v současnosti netěží ropu a nemá žádnou rafinerii, **veškerá spotřeba je dovážena ve formě hotových ropných produktů**. Výrazně je zastoupena také biomasa (18 %), konkrétně dřevo používané na vytápění domácností.

Černá Hora není plynofikována, ale má v této oblasti **ambiciózní plány včetně napojení na plynovou soustavu skrze Trans Adriatic Pipeline a nově ohlášené výstavby tří plynových elektráren, které by nahradily elektrárnu Pljevlja**. Probíhá také **průzkum potenciálu těžby plynu a ropy v Jaderském moři a plánuje se vybudování LNG terminálu v přístavním městě Bar**.

Celkové dodávky energie podle zdroje (% , 2019)

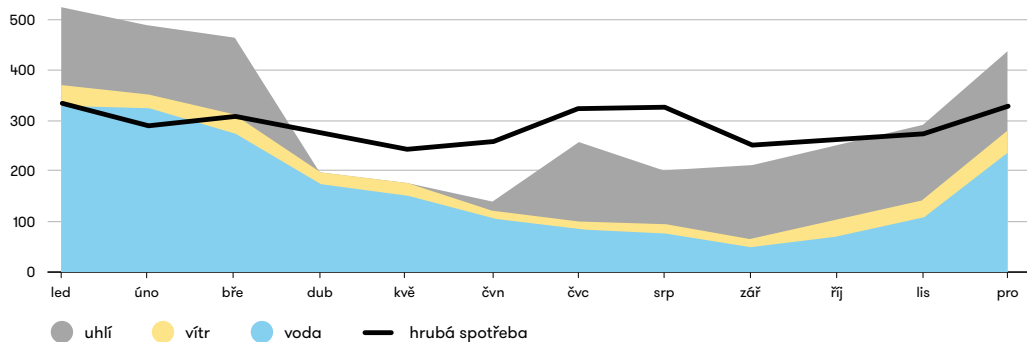

Zdroj: Mezinárodní energetická agentura (IEA)

Hlavní výzvy pro energetickou transformaci

- **Odklon od spalování uhlí** nalezením náhrady za přesluhující uhelnou elektrárnu Pljevlja.
- **Problémy s netransparentností a ochranou životního prostředí** i turistického ruchu u **projektů souvisejících s plynofikací a těžbou plynu** v Jaderském moři.
- **Plánované rozšíření kapacit solárních a větrných elektráren** i dlouho diskutovaná **stavba hydroelektrárny Komarnica** s ohledem na negativní environmentální dopady, nedostačující právní rámec využívání obnovitelných zdrojů nebo problémy s financováním a korupcí.
- **Zvýšení efektivity využívání elektrické energie a modernizace** vysoce ztrátové **přenosové soustavy**.
- Navázání systému obchodování s emisemi na EU ETS.
- **Stabilizace výroby elektřiny v průběhu roku**. Závislost na hydroenergetice vede k poklesu výroby v letních měsících, kdy spotřeba kvůli turistické sezoně narůstá. Nerovnováhu by mohly balancovat solární elektrárny.

Výroba a spotřeba elektřiny v průběhu roku 2021 (GWh)

Pozice domácích hráčů

Na přípravě a vyhodnocování investičních projektů v oblasti energetiky a monitoringu celého sektoru pracuje **Ministerstvo kapitálových investic** a environmentální aspekty řeší **Ministerstvo ekologie, územního plánování a urbanismu**. **Vláda Zdravka Krivokapiće (2020—22) se k zelené transformaci postavila aktivněji než předchozí vlády Demokratické strany socialistů**, odstoupila od několika kontroverzních projektů a zvýšila v roce 2021 klimatické závazky Černé Hory. **Menšinová vláda Dritana Abazoviće z liberálně zeleného hnutí URA, která se udržela u vlády pouhé čtyři měsíce, pak energetiku a ochranu životního prostředí stanovila jako hlavní priority s ideou vytvoření „ekologického státu“.**

Výroba elektřiny je v Černé Hoře převážně v rukou státu. Elektrárna Pljevlja, uhelný důl Pljevlja i velké hydroelektrárny Peručica a Piva jsou spravovány **státními Energetickými závody Černé Hory (EPCG)**. EPCG je také vlastníkem distribuční společnosti CEDIS, která se od něj oddělila v roce 2016. Přenosová společnost je na EPCG od roku 2009 nezávislá, ale zůstává ve většinovém vlastnictví státu. Nezávislost státního energetického regulátora REGAGEN byla posílena novelou z roku 2020.

Další domácí hráči jsou koncentrováni ve vlastnických strukturách malých hydroelektráren, jež se podílí na výrobě elektrické energie zhruba 3 %.

Mezinárodní aktéři

V energetickém sektoru ČH jsou dlouhodobě **přítomny evropské firmy, zejména italské**. Italská firma A2A vlastnila do roku 2019 40% podíl v EPCG, pak však stát přistoupil k převzetí kontroly nad společností. Ve státní společnosti spravující přenosovou soustavu italská společnost Terna drží 20% podíl a **italsko-černohorský trh s elektřinou propojil podmořský kabel**. Na trhu s ropnými produkty dominuje firma Jugopetrol vlastněná řeckým Hellenic Petroleum a významnou přítomnost má také chorvatská INA.

Díky tomu, že Černá Hora není plynofikována a na její území nevede ropovod, její **energetický sektor netrpí závislostí na Rusku**. Plánované napojení na plynovod IAP, který propojí plynovod TAP s chorvatskou plynovou soustavou, **přivede plyn z Ázerbajdžánu**. Na trhu s ropnými produkty okolo 10 % zaujímá ruský Lukoil.

Čína se pro posílení své pozice v energetickém sektoru snaží využít zelené transformace způsobem v regionu typickým, a to **revitalizací starých uhelných elektráren nazývanou „ekologickou rekonstrukcí“ ačkoliv de facto jde carbon lock-in**. Čínská firma Dongfang s EPCG podepsala smlouvu na „ekologizaci“ TE Pljevlja. V současnosti ovšem není jasné, zda bude projekt vůbec realizován.

Další nezápadní aktéři jsou soustředěni v sektoru větrných elektráren. Větrný park Krnovo je spoluvlastněn společností ze Spojených arabských emirátů a větrný park Možura konsorciem maltézske a čínské státní firmy.

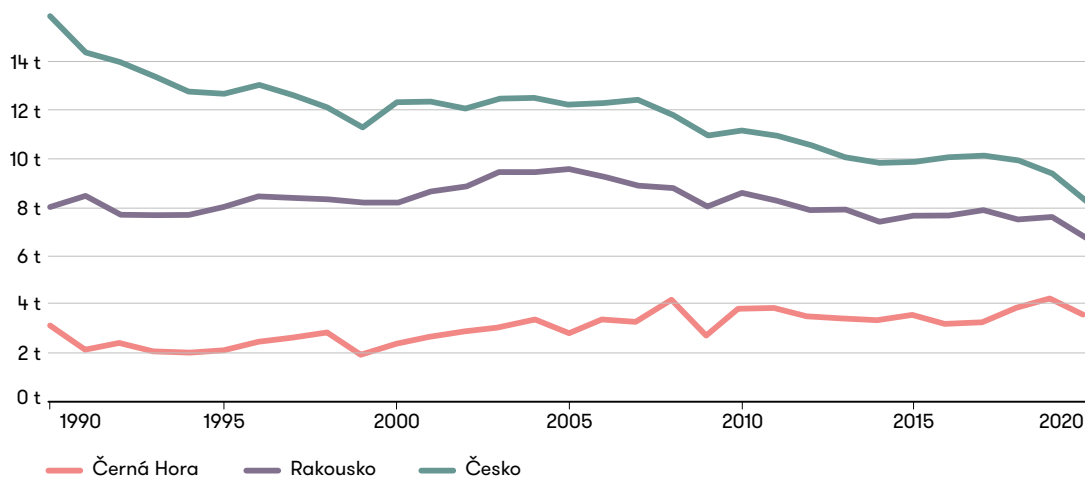
Postavení mezinárodních aktérů v energetice může významně posílit s plánovanou plynofikací země. Italská ropná společnost ENI a ruský plynový gigant Novatek v roce 2021 začali dělat průzkumné vrty v Jaderském moři. LNG terminálu v Baru má EPCG budovat ve spolupráci se singapurskou LNG Alliance. **Mezinárodní aktéři, včetně amerických firem, projevují zájem také o investice do obnovitelných zdrojů.**

Role EU

Evropská unie a její členské státy jsou jednoznačně **hlavním zahraničním hráčem v černoorském energetickém sektoru**. Černá Hora je členem **Evropského energetického společenství**, které má za cíl vytvořit jednotný energetický trh mezi zeměmi EU a jejich sousedy. Jako taková je v energetických otázkách **vázána regulačním rámcem EU** – vztahují se na ni směrnice v oblasti trhu s elektřinou a plynem, životního prostředí, obnovitelných zdrojů či energetické efektivity.

V rámci přístupových jednání s EU jsou řešeny další energetické otázky a sladování s evropskými klimatickými cíli. Součástí procesu je mimo jiné vytvoření Národního energetického a klimatického plánu (NECP), jehož příprava probíhá velmi pomalu a země proto postrádá jasnou vizi a strategii energetické transformace. ČH je také **signatářem sofijské deklarace o zelené agendě pro Západní Balkán**, na niž se váže investiční balík EU. Zelená tranzice je dále podporována EIB, EBRD i dalšími evropskými rozvojovými agenturami.

Emise CO₂ na osobu

Zdroj: Our World in Data based on the Global Carbon Project

Relevance pro ČR

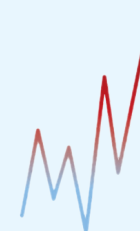
Černá Hora v letošním roce zveřejnila seznam prioritních infrastrukturních projektů, mezi nimiž je 13 z oblasti energetiky. Očekávané investice jsou příležitostí i pro české exportéry.

Jako dlouhodobý zastávce integrace zemí Západního Balkánu do EU by se ČR měla vyvarovat podpory projektů v oblasti těžby a důlního a ropného průmyslu, které nejsou v souladu s evropskými klimatickými cíli (Škoda se např. v roce 2014 ucházela o výstavbu druhého bloku uhelné elektrárny Pljevlja). Ač v tomto sektoru české firmy mají co nabídnout, **stát by měl být zdrženlivý v podpoře takových investic a neměl by poskytovat své garance**.

Příležitostí pro české firmy je naopak participace na rozšiřování kapacit obnovitelných zdrojů. Podpora výstavby malých hydroelektráren, které se některé české firmy účastnily, byla kvůli negativním dopadům na ochranu životního prostředí ukončena, ale **nové příležitosti skýtá plánovaný rozvoj fotovoltaiky**. **Dalším perspektivním sektorem je doprava**, na jejíž modernizaci a ekologizaci se české firmy mohou podílet.

Přestože Černá Hora nepatří mezi prioritní země české rozvojové pomoci, stát by měl **hledat možnosti podpory lokálních organizací občanské společnosti**, které se angažují v energetických a environmentálních otázkách a vyžadují větší transparentnost sektoru.

Materiál zpracovala Barbora Chrzová (barbora.chrzova@fsv.cuni.cz), konzultovali Petr Čermák a Tomáš Jungwirth Březovský. Grafická úprava Jaroslav Kopřiva.

Kosovo:

Uhelná velmoc hledá udržitelnou cestu z energetické krize

AMO.CZ

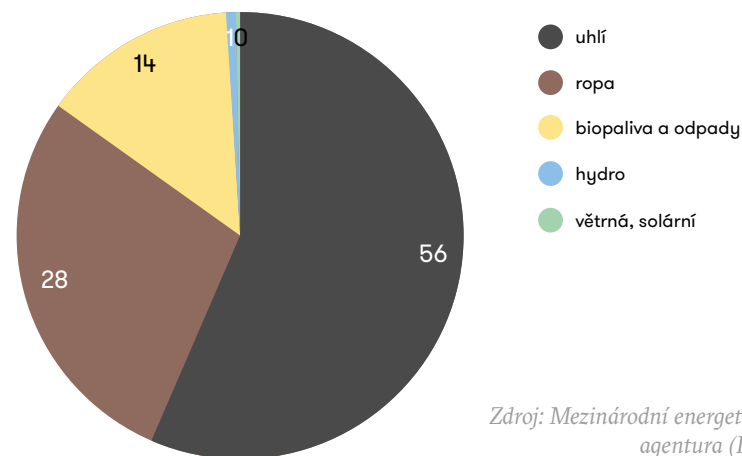
Kosovo, malý vnitrozemský stát s 2 miliony obyvatel, se patnáct let od jednostranného vyhlášení nezávislosti stále potýká s neúplným uznáním své státnosti v důsledku trvajících **sporů se Srbskem**. Vedle křehké mezinárodní pozice čelí země řadě **ekonomických, sociálních a environmentálních problémů**, které jsou úzce spjaty s energetickým sektorem.

Kosovská energetika je zcela **závislá na těžbě a zpracování uhlí**, které bylo historicky páteří jinak nevykonné ekonomiky. Kosovo disponuje i ve světovém měřítku značnými hnědouhelnými zásobami, které jsou masivně využívány pro potřeby domácí energetiky. Dvě zastaralé tepelné elektrárny zajišťující 96 % výroby elektřiny jsou na hranici životnosti a znamenají **obrovskou ekologickou zátěž**. Environmentální dopady jsou umocněny umístěním těžby, zpracování i spalování uhlí přímo do aglomerace Prištiny. Dříve prioritní **projekt výstavby nové uhelné elektrárny byl sice v roce 2020 zastaven**, prodloužení životnosti stávajících bloků však bude vzhledem k energetické nestabilitě nevyhnutelné.

I přes intenzivní využití uhlí Kosovo kvůli nespolehlivosti zastaralých kapacit a malé diverzifikaci zdrojů **dovází elektřinu**. Domácí produkce nedokáže dlouhodobě pokrýt rychle rostoucí spotřebu a vláda musela v nedávné době přistoupit k plošným **distribučním odstávkám**, které pomohl vyřešit až dovoz energie z vodních elektráren v sousední Albánii.

Obnovitelné zdroje, které mají potenciál přispět k vyřešení energetické krize, zatím představují jen **marginální podíl** v energetickém mixu. Několik menších vodních elektráren produkuje 3 % elektrické energie. Potenciál pro větší využití vodní energie je však oproti zbytku regionu malý a omezený na horské oblasti, kde má výstavba elektráren značné environmentální dopady. **Rozvoj solárních a větrných elektráren** představujících hlavní udržitelnou alternativu je na úplném počátku. V nedávné době byly spuštěny do provozu první menší větrná a solární parky, další větší projekty jsou pak ve fázi příprav. Potenciál skýtá **zpracování biomasy**, která je zatím využívána převážně pro lokální neekologické vytápění dřevem, při vhodném využití v regionálních teplárnách by však mohla výrazně odlehčit ekologické zátěži.

Celkové dodávky energie podle zdroje (% , 2019)

Hlavní výzvy pro energetickou transformaci

- **Únik z tzv. carbon lock-in:** hledání dlouhodobé a ekonomicky, energeticky i environmentálně přijatelné náhrady za zastaralé uhelné zdroje tvořící páteř energetiky.
- Urychlené **zajištění střednědobé náhrady za přesluhující uhelné bloky** při současném zohlednění klimatických cílů a potřeby stabilizace energetického systému.
- Akutní potřeba **řešení environmentálních dopadů uhelné energetiky** a dlouhodobých socio-ekonomických dopadů jejího útlumu.
- **Využití potenciálu pro OZE** při zachování ekonomické rentability a šetrnosti k životnímu prostředí.
- **Zajištění stability energetických dodávek** diverzifikací výrobních kapacit a regionální integrací trhu a distribuce.
- **Minimalizace velkých ztrát** v distribuci a spotřebě elektrické energie.
- Ekonomické a geopolitické **dilema související se zvažovanou plynofikací** jako ‚přechodnou‘ náhradou za spalování uhlí.

Pozice domácích hráčů

Současná vláda vedená od roku 2020 levicovým hnutím Vetevendosje klade oproti předchozím konzervativním vládám výrazně větší **důraz na energetickou tranzici**. Samotné Vetevendosje je historicky spjaté s aktivistickým prostředím, ve vládní pozici však nyní musí manévrovat mezi původními ambicemi a reálnými možnostmi. Vládou deklarovaná snaha o **odklon od tradiční uhelné energetiky tak naráží na ekonomické a sociální limity** a prohlubující se energetickou krizi. Zatímco premiér Kurti jednoznačně odmítl připravovanou výstavbu nové uhelné elektrárny, jeho vláda připouští **nutnost revitalizace stávajících uhelných bloků**.

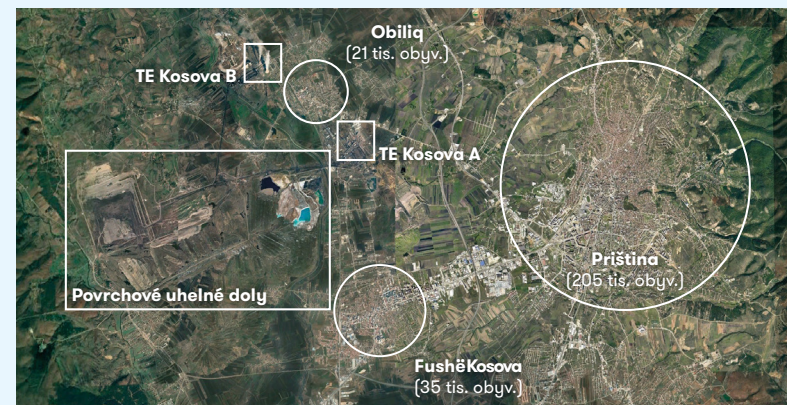
Ústředním státním aktérem na poli energetiky je ministerstvo ekonomiky vedené nezávislou Artane Rizvanolli, která deklaruje **energetickou tranzici jako svou prioritu**. V roce 2022 představilo ministerstvo návrh nové energetické strategie, který silně akcentuje dekarbonizaci. Zatímco předchozí strategie z roku 2017 považovala za prioritu obnovu uhelných kapacit a plynofikaci, nová strategie klade důraz na **rozvoj OZE**, jejichž podíl na výrobě elektřiny by se měl do roku 2031 **skokově zvýšit ze současných 6 % na 35 %**. Dle kritiků však navrhovaná strategie v tomto směru definuje cíle jen vágne a nenabízí konkrétní nástroje k jejich dosažení.

Energetický sektor, který je jedním z největších zaměstnavatelů v zemi trpící extrémní nezaměstnaností, je důležitým **předmětem domácího politického boje**. Při případné budoucí výměně vlády proto nelze vyloučit i výraznější změny kurzu v energetické politice. Konzervativní strany, které jsou nyní v opozici, z vládních pozic dlouhodobě podporovaly výstavbu nové uhelné elektrárny a plynofikaci.

Elektro-energetický sektor byl po vyhlášení nezávislosti částečně **privatizován a liberalizován**. Zatímco hlavní výrobce elektřiny KEK a provozatel infrastruktury KOSTT zůstaly pod kontrolou státu, distribuční společnost KEDS byla kontroverzním způsobem privatizována do rukou tureckého konsorcia. Státní Úřad pro energetickou regulaci nastavuje pravidla fungování trhu a stanovuje i koncové **cenové energii, které jsou uměle drženy výrazně pod tržní hladinou**.

De facto **nezávisle na kosovských strukturách funguje energetický sektor na severu země** obývaném převážně srbskou menšinou, kde zajišťuje distribuci elektřiny společnost Elektrosever řízená ze Srbska.

Umístění těžby a spalování uhlí v aglomeraci Prištiny

Mezinárodní aktéři

Vzhledem k problematickému mezinárodnímu postavení Kosova jsou na energetickém poli aktivní **výhradně západní aktéři spolu s Tureckem**. Naopak Rusko a Čína, jinak významní energetičtí hráči v regionu, se od kosovského státu a jeho ekonomiky distancují.

Kosovo není připojeno k regionální plynovodní síti, zvažovaná **plynifikace má však silnou podporu USA**. Diskutovány byly dvě varianty dodávek plynu, připojením na transjadranský plynovod přes Severní Makedonii a napojením na připravovaný LNG terminál v Albánii, obě s účastí amerických firem a kapitálu. Plynifikace by však vyžadovala vysoké vstupní náklady, kvůli kterým byly **připravované projekty současnou vládou zmrazeny**.

Kosovo není napojeno ani na ropovodní infrastrukturu a nemá zpracovatelské kapacity, je proto odkázáno na dovoz naftových produktů z rafinérií v Řecku a Albánii prostřednictvím soukromých distributorů.

Turecko je v kosovské energetice aktivní prostřednictvím soukromých společností, které kromě působení v distribuční společnosti KEDS rozvíjejí i projekty v oblasti OZE.

Kosovo klade velký důraz na **regionální energetickou integraci**, která je však značně limitována špatnými vztahy se Srbskem. Prioritou v tomto směru je tak **energetická integrace s Albánií**, která by připojením kosovských uhelných kapacit s albánskou hydroenergetikou přispěla k vyřešení nestability energetického systému.

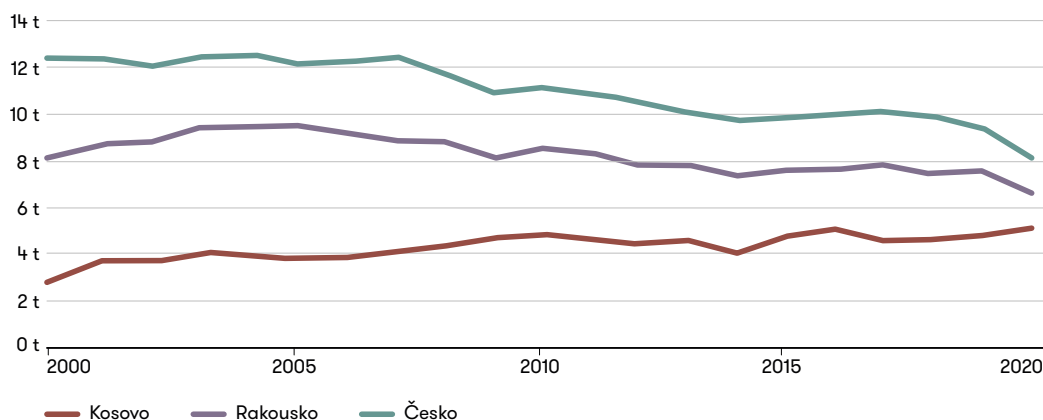
Role EU

Integrace do evropských struktur je prioritou kosovské zahraniční politiky, její naplňování však naráží na sporný mezinárodní status, trvající konflikt se Srbskem a neúplné uznání kosovské státnosti i v rámci EU. Deklarovaná snaha Kosova o **sladění energetické politiky** s evropskými požadavky zatím přinesla jen dílčí výsledky. Příčinu je nutné hledat nejen v nevhodné struktuře kosovské energetiky vyžadující hlubokou a nákladnou reformu, ale také v **neochotě předchozích vlád** vzdát se svých politických cílů v uhelné energetice.

Kosovo je smluvní stranou **Energetického společenství (ES)**, které je hlavním aktérem evropské politiky usilujícím o integraci energetického trhu a jeho sladění s evropskými normami a cíli. Společenství klade v Kosovu dlouhodobě důraz na **odklon od uhlí a rozvoj obnovitelných zdrojů** jako jeho udržitelné alternativy. ES ostře vystupovalo proti plánům na výstavbu nové uhelné elektrárny, akceptuje však nutnost revitalizace stávajících bloků a podporuje i případnou plynofikaci. Celkově se Kosovo v regionálním hodnocení implementace požadavků ES umísťuje na zadních příčkách, což je dáno i **strukturálním nastavením energetiky orientované na uhlí a z něho vyplývající obtížné výchozí pozice** země v procesu tranzice.

Důležitým evropským hráčem je také **Evropská banka pro obnovu a rozvoj**, která kromě systematické podpory lokálních projektů energetických úspor a ekologizace poskytuje **financování velkým infrastrukturním projektům** včetně plynovodního propojení s Albánií.

Emise CO₂ na osobu

Zdroj: Our World in Data based on the Global Carbon Project

Relevance pro ČR

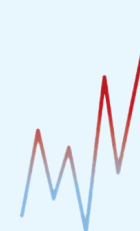
Kosovo bude v nadcházejících letech nevyhnutelně procházet ekonomicky i politicky **náročným procesem strukturální energetické tranzice** směřující k odpoutání od absolutní závislosti na uhlí. ČR může do tohoto procesu přispět zejména **sdílením vlastních zkušeností** z řešení environmentálních, ekonomických i sociálních dopadů využívání uhlí a především jeho předpokládaného útlumu. Zapojení do energetické tranzice může být zajímavou **příležitostí pro české státní, soukromé i neziskové aktéry**, kteří mohou nabídnout Kosovu potřebné **know-how nebo technologie**.

Potenciál pro zapojení českých firem se nabízí v oblasti **rozvoje udržitelných OZE, ekologizace teplárenství nebo optimalizace distribuční sítě**. Problematické by však mohlo být případné zapojení českých exportérů do výstavby nových vodních elektráren, která je vzhledem ke svým environmentálním dopadům předmětem kontroverzí.

Významný ekonomický potenciál zahraničním hráčům nabízí **revitalizace kosovského uhelného sektoru**. Z hlediska klimatické politiky by však bylo **problematické případné zapojení českých firem do prodloužení životnosti stávajících uhelných bloků**, nebo dokonce případné výstavby nových kapacit (ČEZ byl dříve favoritem v projektu výstavby nové tepelné elektrárny). V této lukrativní oblasti bude nutné obezřetně hledat **rovnováhu mezi potřebnou ekologizací uhelných kapacit a prohlubováním tzv. carbon lock-in**.

České státní instituce i nevládní sektor by měly využít své zkušenosti s řešením ekonomických, environmentálních i společenských **dopadů útlumu uhelného průmyslu** a nabídnout kosovským státním i nestátním aktérům jejich sdílení.

Materiál zpracoval Petr Čermák (petr.cermak@amo.cz), konzultovali Tomáš Jungwirth Březovský a Barbora Chrzová. Grafická úprava Jaroslav Kopřiva.

Severní Makedonie:

Ozeleňování jako součást evropské perspektivy

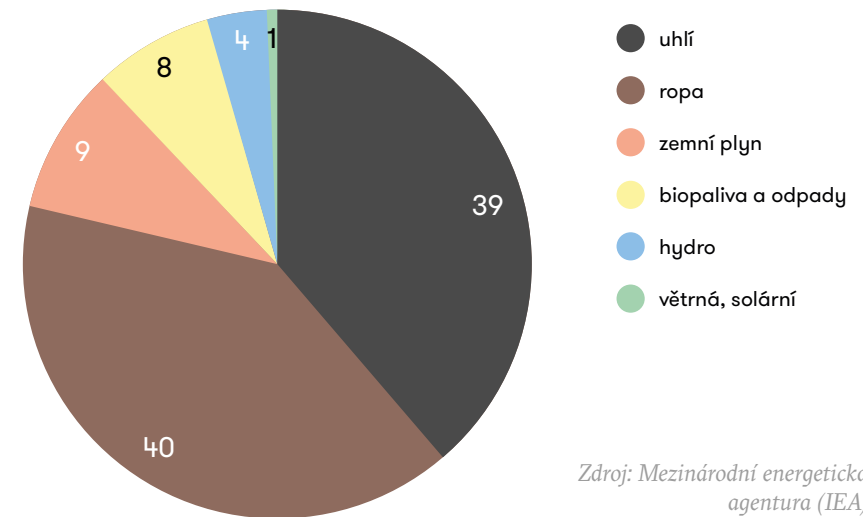
Severní Makedonie je dvoumilionová země na pomezí mnoha velmocenských vlivů. Od r. 2016, kdy po rozsáhlých protestech padla vláda proruského a čínskému vlivu nakloněného Nikoly Gruevskiho, se vcelku jednoznačně přiklonila k evropské perspektivě, dokladem čehož byla i změna názvu. V červenci 2022 došlo po téměř sedmnácti letech od nabytí kandidátského statusu k zahájení jejích přístupových rozhovorů s EU. **Reformy v oblasti energetiky a ochrany životního prostředí představují jednu z největších výzev v rámci integračního procesu.**

I přes poměrně silný transformační trend **zůstává energetika Severní Makedonie významně závislá na fosilních zdrojích**, především uhlí a ropě. Vloni tamní vláda rozhodla o uzavření dvou zbývajících uhelných elektráren Bitola a Oslomej již do r. 2027. V důsledku energetické krize vedoucí k výpadkům v zásobování elektřinou na přelomu let 2021–22 (obdobné jako v sousedním Srbsku) a po rezignaci progresivního premiéra Zorana Zaeva byl však **uhelný phase-out odložen na rok 2030**. V uplynulém desetiletí zároveň došlo k poměrně významnému rozvoji plynových kapacit, které jsou však zatím plně závislé na dodávkách z Ruska, což souvisí se stále chybějící přípojkou na jižní plynovody.

Podíl obnovitelných zdrojů je nadále marginální, významnější produkce je zatím pouze z vodních elektráren. Severní Makedonie v roce 2014 postavila první větší větrný park v regionu, na to však od té doby nenavázala žádným zvýšením instalovaných kapacit. Solární energetika zůstává i přes významný potenciál málo rozvinutá, nicméně v plánu je několik větších projektů, a to zejména v bývalých uhelných lokalitách. Ve spolupráci s bulharskými a tureckými investory má být například vytvořen velký fotovoltaický park (instalovaná kapacita 120 MW) v lokalitě stávajícího dolu a elektrárny Oslomej.

Severní Makedonie se stala první západobalkánskou zemí, která v červnu 2022 přijala svůj Národní energeticko-klimatický plán (NECP), představující výhled nízkouhlíkové transformace na další dekádu podle standardů Evropské komise. Zároveň jde v rámci regionu o jednu ze zemí, které podnikly první kroky k souladu se systémem EU ETS.

Celkové dodávky energie podle zdroje (% , 2019)

Hlavní výzvy pro energetickou transformaci

- **Odklon od těžby a spalování hnědého uhlí** a snížení podílu importu elektřiny při zachování stabilních a dostupných dodávek.
- **Zbavení se závislosti na dovozu ruského plynu**, a to zejména díky účasti na unijní iniciativě pro společné nákupy LNG a urychlené výstavbě přípojky na jižní plynovody přivádějící surovinu z Turecka a Azerbajdžánu.
- **Urychlené zavedení zdanění emisí uhlíku**, respektive systému obchodování s povolenkami navázaného na EU ETS tak, aby země přešla negativním dopadům zavedení CBAM.
- **Zásadní snížení lokálního znečištění** z uhelných elektráren, dopravy a vytápění budov, jednoho z nejvyšších v Evropě, s negativními dopady na zdraví obyvatel i ekonomiku.

Pozice domácích hráčů

Bývalý státní energetický monopol byl rozdělen v roce 2005 na tři samostatné společnosti: **Elektrárny Severní Makedonie (ESM)**, které spravují většinu klíčových výrobních kapacit v zemi, správce přenosové soustavy **MEPSO**, a konečně **EVN** jako distribuční a dodavatelskou firmu již před lety privatizovanou do rakouských rukou. Správcem stále nepříliš rozvinuté plynové přenosové soustavy je polostátní společnost **GA-MA**, distribuci pohonných hmot zajišťuje společnost **Makpetrol**. Roli regulátora zaujímá Energetická regulatorní komise, jejíž nezávislost je pozitivně hodnocena ze strany Energetického společenství.

Energetická agenda spadá do působnosti **ministerstva hospodářství**, již více než pět let vedeného **Kreshnikem Bekteshim** zastupujícího nejvýznamnější stranu albánské menšiny v Severní Makedonii DUI. Tato strana v loňském roce oznámila, že se chce prioritně věnovat ekologickým tématům, při jejichž řešení je třeba překračovat etnické dělicí linie, což ovšem vyvolalo skepsi mezi politickými analytiky a skutečnými ekology.

Ministerstvo pod vedením Bekteshiho v posledních měsících například umožnilo odprodávat domácnostem a firmám přebytky čisté elektřiny z vlastní výroby do sítě nebo zavedlo povinnost distributora EVN dodat všem domácnostem instalujícím solární panely zdarma chytré měřáky elektřiny, nezbytnou součást snah o zavedení tzv. chytré sítě (smart grid).

Severomakedonská vláda nicméně musí aktuálně **prioritně řešit vysoké ceny energií a nedostatek dodávek elektřiny**, který ji vedl až k vyhlášení krizového stavu trvajícím celou první polovinu roku 2022, a následně opět od srpna. Důsledkem této situace bylo **posunutí plánovaného termínu zavření domácích hnědouhelných elektráren, snaha o nákup milionů tun uhlí z Kosova i plán na otevření dalších ložisek** pro těžbu uhlí na severomakedonském území, tažený mimo jiné aktivitami ESM.

V červnu tohoto roku vznikla v rámci iniciativy Open Balkan **pracovní skupina pro spolupráci v oblasti energetiky mezi Severní Makedonií, Albánií a Srbskem** s cílem tvořit společné investiční záměry do obnovitelných zdrojů nebo podnikat kroky k integraci energetických trhů. V případě úspěchu může posloužit jako příklad dobré praxe regionální spolupráce, na něž by se v průběhu času nabalily další aktivity a případně i účast dalších států.

Srbská ministryně Zorana Mihajlović (vlevo), severomakedonský ministr Kreshnik Bekteshi a albánská ministryně Bellinda Baluku — iniciátoři společné energetické pracovní skupiny.
Zdroj: Facebook/Bellinda Baluku (2022)

Mezinárodní aktéři

Přestože **Severní Makedonie byla dosud plně závislá na dodávkách ruského plynu, plánované kroky by jí měly otevřít přístup k alternativním dodavatelům**. Ropné produkty země přímo z Ruska naopak téměř nedováží. Klíčovým exportérem ropných produktů pro Severní Makedonii je Řecko, s nímž země aktuálně spolupracuje i na vybudování plovoucího LNG terminálu. S cílem zajistit si dodávky elektřiny a plynu na příští zimu zahájila země také rozhovory s Bulharskem.

V **oblasti obnovitelných zdrojů energie jsou vedle domácích investorů neaktivnější turecké firmy**, stojící za velkými fotovoltaickými i větrnými projekty. Do fotovoltaiky v zemi investují také slovenské a bulharské společnosti a očekává se vstup německých a francouzských investorů.

Role Číny v severomakedonské energetice je v tuto chvíli omezená. Čínská státní společnost CWE v zemi budovala na přelomu tisíciletí vodní elektrárnu HPP Kozjak. Později byla Čína implikována v korupčních skandálech Gruevského vlády a nová administrativa se soustředila na budování vztahů se Západem. S nastávajícím rozmachem obnovitelných zdrojů lze očekávat její zvýšenou roli, o konkrétních projektech však nejsou dostupné informace. **Středobodem čínského vlivu jsou v současnosti projekty dopravní infrastruktury**.

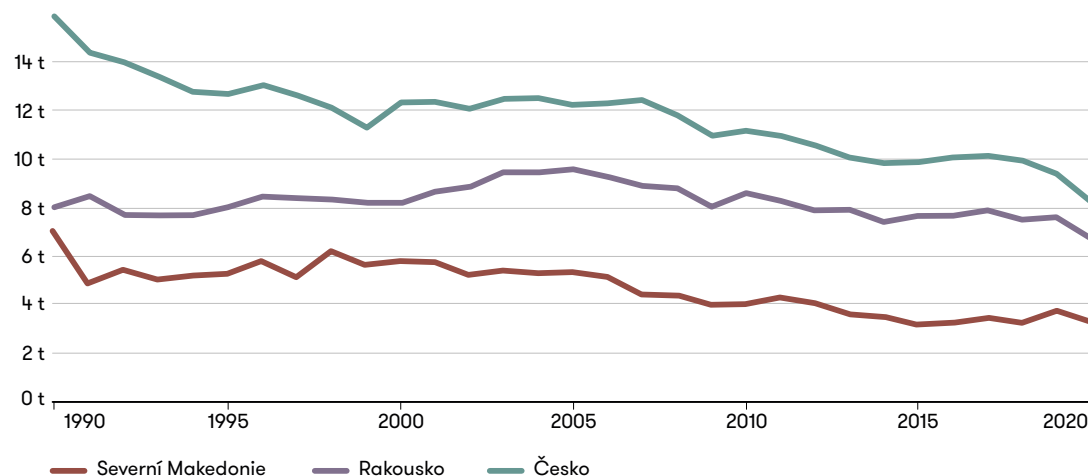
Role EU

Přestože Severní Makedonie získala kandidátský status již v roce 2005, přístupové rozhovory s ní byly zahájeny až v létě 2022. **Role Evropské unie v zemi je nicméně zásadní**, výrazně posílila především po tzv. barevné revoluci v roce 2016 a nástupu proevropského premiéra Zorana Zaeva. Ten byl také spoluhostitelem sofijského summitu v r. 2020, kde byla přijata tzv. **zelená agenda pro západní Balkán**, slibující soulad s unijními cíli klimatické neutrality do r. 2050, pokračující provázání se systémem EU ETS které je podmínkou vynětí z dopadů plánovaného zavedení CBAM (tzv. uhlíkového cla), rozvoj obnovitelných zdrojů energie či úspory energií.

Severní Makedonie je součástí Energetického společenství, v jehož hodnocení se pravidelně umísťuje mezi nejpokročilejšími z šesti západobalkánských zemí co do reforem energetického sektoru. V letošním roce se také stala **první ze zemí Energetického společenství, která přijala Národní klimaticko-energetický plán (NECP)** po vzoru členských států EU.

Evropská investiční banka (EIB) a Evropská banka pro obnovu a rozvoj (EBRD) patří mezi nejvýznamnější investory do rozvoje moderní energetiky v zemi.

Srovnání vývoje emisí CO₂ na hlavu

Zdroj: Our World in Data based on the Global Carbon Project

Relevance pro ČR

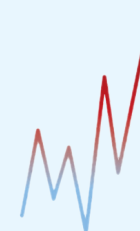
Severní Makedonie historicky a také kvůli své geografické poloze nepatřila mezi pro Česko nejzajímavější partnery v regionu, do budoucna tomu však může být jinak. Vzhledem k dlouhodobě silně proevropské orientaci Severní Makedonie a postupujícímu průběhu reforem **může země skýtat atraktivní příležitosti pro spolupráci** v oblastech souvisejících s energetickou transformací a dekarbonizací.

Energetická krize projevující se vysokými cenami i nedostatečnými dodávkami energií vedla severomakedonskou vládu ke zvýšení podpory pro výstavbu obnovitelných zdrojů energie, což vytváří **zajímavou situaci pro možné zahraniční investory do strategických projektů**. Podle dostupných informací byla v této věci česká ambasáda ve Skopje již v kontaktu s několika domácími firmami. Je však třeba mít na vědomí, že získání státní podpory a realizaci projektů předchází poměrně komplikovaný administrativní proces.

Kromě podpory budování nízkoemisní energetiky lze uvažovat také nad investičními příležitostmi pro specializované české firmy v oblasti technologických řešení vysoké míry lokálního znečištění pocházející ze zastaralých uhelných elektráren, nebo z domácího vytápění.

V neposlední řadě může ČR hledat cesty k pomoci místní značně aktivní občanské společnosti v jejím úsilí o realizaci ekologických reforem.

Materiál zpracoval Tomáš Jungwirth Březovský (tomas.jungwirth@amo.cz), konzultovali Petr Čermák a Barbora Chrzová. Grafická úprava Jaroslav Kopřiva.

Srbsko:

Energetická transformace mezi zájmy mocností

AMO.CZ

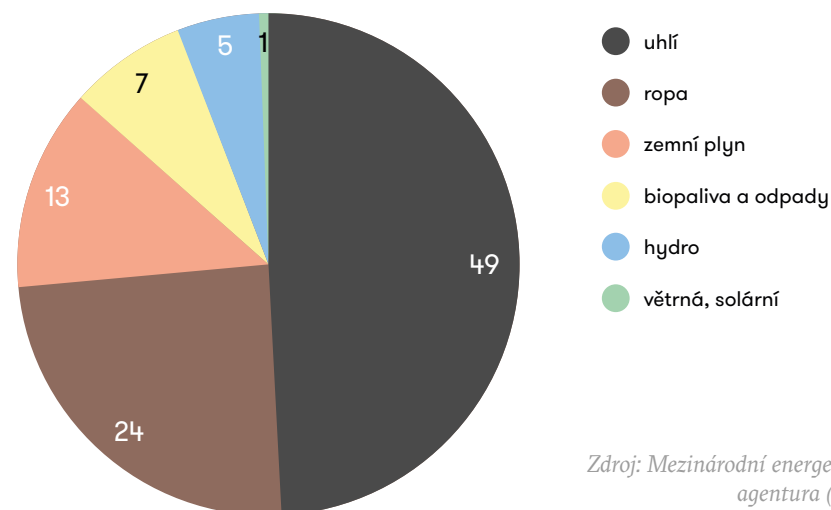
Srbsko je zemí tradičně politicky rozkročenou mezi různé mocnosti. Aspiraci znovuzvoleného prezidenta Aleksandra Vučiće je nadále **udržovat dobré vztahy zároveň s Evropskou unií i s Ruskem**, což se tváří v tvář ruské agresi na Ukrajině ukazuje jako dlouhodobě neudržitelná pozice. V zemi mají však své **strategické zájmy i Čína, Turecko či některé arabské státy**. Ty se projevují také v sektoru energetiky.

Energetický sektor Srbska je stále **významně závislý na fosilních zdrojích**, především hnědém uhlí těženém v dolech Kolubara a Kostolac. Asi **70 % elektřiny je stále vyráběno v uhelných elektrárnách**. **Prioritou vlády i přes celosvětový a evropský dekarbonizační trend zůstává "ekologizace" uhelných elektráren** v podobě jejich odsíření a umožnění dalšího provozu. Srbsko má ve spolupráci s čínskými investory zájem dokončit 3. blok elektrárny Kostolac, přestože výstavba byla zahájena bez potřebných povolení a její provoz by překračoval evropské emisní limity.

Podíl obnovitelných zdrojů s výjimkou vodních elektráren **zůstává** i přes výrazný nástup větrné energetiky v posledních letech **okrajový**. Podobně jako v okolních zemích je navzdory negativním lokálním environmentálním dopadům vládou podporována výstavba vodních elektráren. Důsledkem roky trvajících podfinancování energetické infrastruktury byl **masivní výpadek dodávek elektřiny na sklonku roku 2021**. Pokud jde o **dodávky tepla, roste úsilí o nahrazení uhlí plynem, biomasou, tepelnými čerpadly, odpadním teplem či geotermální energií**. Východním dodavatelem plynu však zůstává Rusko.

Ekologická témata v zemi posledních letech nabývala na významu, a to především v podobě úsilí o zlepšení životního prostředí a zabránění megalomanskému developementu v Bělehradě, snah o zvýšení kvality vody a ovzduší, či boji proti projektu obřího lithiového dolu Rio Tinto. Vládnoucí garnitura však neprojevila vůli aktivně tyto problémy řešit.

Celkové dodávky energie podle zdroje (% , 2019)

Zdroj: Mezinárodní energetická agentura (IEA)

Hlavní výzvy pro energetickou transformaci

- **Odklon od těžby a spalování hnědého uhlí** tvořících páteř srbské energetiky a prováděných závažnými ekologickými důsledky.
- Vyřešení **závislosti na dodávkách zemního plynu z Ruska** a revize energetických strategických dokumentů počítajících s vysokou mírou plynofikace.
- Vyjasnění **role Číny jako klíčového investora** do „ekologizace“ srbských uhelných elektráren i obnovitelných zdrojů energie.
- **Zavedení systému obchodování s emisemi** navázaného na EU ETS, respektive připravenost na dopady zavedení CBAM.
- Implementace Národního plánu snižování emisí znečišťujících látek a finalizace Národního klimaticko-energetického plánu, stejně jako Strategie pro rozvoj energetického sektoru.

Pozice domácích hráčů

Státní energetická společnost **Elektroprivreda Srbije (EPS)** je **největším zaměstnavatelem v zemi a do současnosti zůstává i přes postupnou liberalizaci trhu de facto monopolním výrobcem a dodavatelem elektřiny**. EPS zároveň přímo těží hnědé uhlí v Kolubaře a Kostolci. Národním operátorem přenosové soustavy je Elektromreža Srbije (EMS).

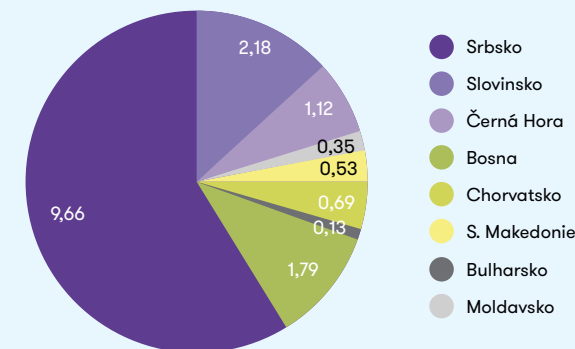
Ropná a plynová společnost **Naftna Industrija Srbije (NIS)** je **dalším klíčovým hráčem, monopolním dovozcem ropy a třetím největším exportérem v zemi. Od roku 2008 je většinou v rukou ruského Gazpromu**, kterému byla odprodána pod cenou v měsících následujících po vyhlášení nezávislosti Kosova. Nástrojem importu zemního plynu z Ruska je státní distribuční společnost Srbijagas.

Na vládní úrovni v Srbsku dochází ve vztahu k energetické transformaci k určitým tenzím. Vicepremiérka a **ministryně energetiky a těžby Zorana Mihajlović** mj. prosadila **zákon otevírající cestu k rozvoji solární a větrné energetiky** nebo vytvoření programu investiční podpory pro domácnosti podobného české Nové zelené úsporám. Také stojí v čele snah o vypracování Národního klimaticko-energetického plánu a Strategie rozvoje energetického sektoru. Spolu s ministryní životního prostředí Irenou Vujović koordinuje práci loni založené obdoby Uhelné komise. Navíc v důsledku ruské invaze na Ukrajinu usiluje o **rychlé nahrazení dodávek zemního plynu z Ruska**.

Prezident Vučić naopak obhájí využívání domácích fosilních zdrojů a po prosincové energetické krizi vyjádřil lítost, že naslouchal sloům ekologů a zahraničních institucí a nezasadil se o rychlé zprovoznění hnědouhelné elektrárny Kostolac 3 a realizaci projektu Kolubara B. Obdobné hlasy zaznívají také z EPS a EMS, které lze považovat za hlavní zastávce statu quo v srbské energetice.

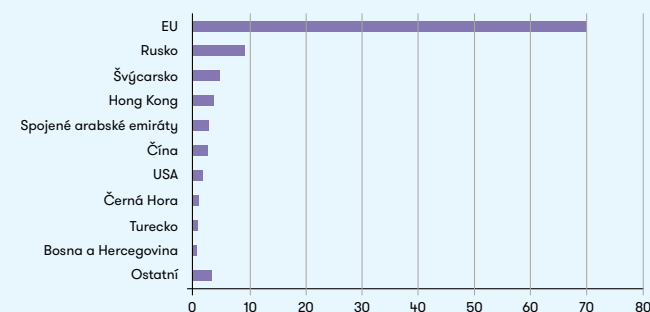
Do Parlamentu se ve volbách v r. 2022 dostala zeleně-levicová politická koalice Moramo („Musíme), která staví do popředí klimatické otázky, avšak zůstává v opozici bez silnějšího politického vlivu.

Čínské investice v zemích jihovýchodní Evropy 2013–2019, mld. EUR

Zdroj: China Global Investment Tracker

Přímé zahraniční investice v Srbsku 2010–2018 podle země původu

Zdroj: Srbská národní banka

Mezinárodní aktéři

Rusko zůstává výhradním dodavatelem plynu do Srbska, a to v současnosti prostřednictvím plynovodu TurkStream a jeho přípojky Balkan Stream. Srbský dovoz ruského plynu se v minulých letech i přes růst tržních cen podstatně zvýšil. **Unijní sankce proti Rusku z posledních měsíců zkomplikovaly srbský import ruského plynu, a také ropy** dovážené Gazpromem většinou vlastněnou společností NIS. Ve hře zůstává **možnost vybudování jaderné elektrárny v Srbsku ruským Rosatomem**, což by pozici Moskvy v srbské energetice dále upevnilo.

Čína je významným investorem v srbském energetickém sektoru, a to na základě strategického partnerství uzavřeného v r. 2009. **Na rozdíl od západních donorů a rozvojových bank přichází čínské peníze bez požadavků na reformy**. S probíhající změnou čínské politiky lze nicméně předvídat odklon od dosavadních investic směřovaných do uhelných zdrojů, a naopak prioritizaci budování obnovitelných zdrojů energie a návazné infrastruktury.

Projekty obnovitelné energie v Srbsku financují také Spojené arabské emiráty, další investice do srbské energetiky zvažují i turecké firmy.

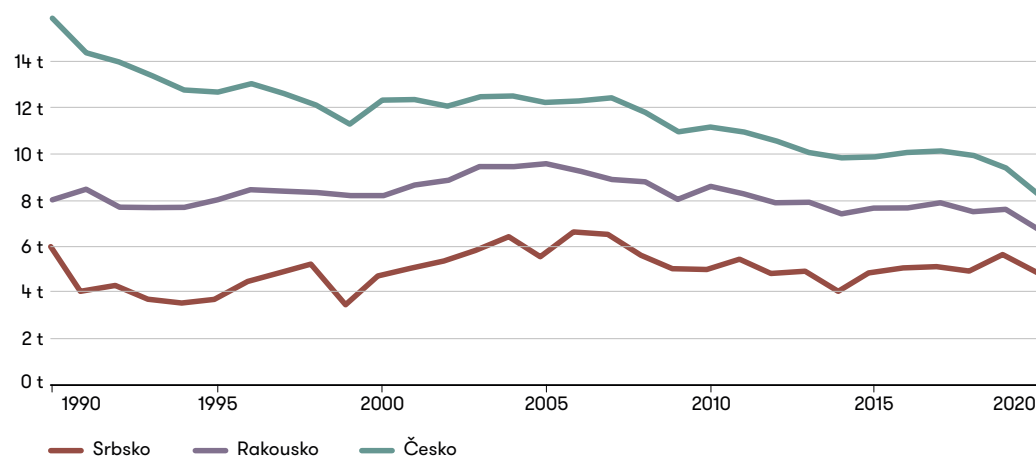
Role EU

I přes strategické zájmy Číny, Ruska či Spojených arabských emirátů přichází výrazná **většina všech zahraničních investic do Srbska ze zemí Evropské unie**. Evropská banka pro rekonstrukci a rozvoj (EBRD) například stojí v čele snah o dekarbonizaci centrálního zásobování teplem.

Energetická témata se také zákonitě promítají do probíhajících přístupových rozhovorů o členství v EU. Energetické společenství (Energy community, mezinárodní organizace EU a států jihovýchodní Evropy) spolu s EBRD a Světovou bankou požadují pokračování nastoupených reforem, které se staly terčem rostoucí kritiky EPS a EMS. Případná **změna kurzu by mohla pro Srbsko představovat významnou překážku z hlediska plnění cílů nedávno otevřené sady kapitol přístupových rozhovorů** zahrnující energetiku a klima.

Evropská komise a Energetické společenství usilují o plnou integraci Srbska a dalších zemí v regionu na unijní energetické trhy a stanovení národních cílů pro OZE, energetickou účinnost a emise skleníkových plynů.

Srovnání vývoje emisí CO₂ na hlavu

Zdroj: Our World in Data based on the Global Carbon Project

Relevance pro ČR

Česká republika má se Srbskem roky trvající spolupráci realizovanou v minulosti mimo jiné prostřednictvím bilaterální rozvojové pomoci. Nyní zůstává Srbsko zajímavou destinací pro české investory, a to i v energetickém sektoru.

Zároveň je možné najít celou řadu paralel mezi energetickou tranzicí v Srbsku a v Česku, od vysoké závislosti na ruských dodávkách přes podstatné domácí zásoby hnědého uhlí až po pomalý nástup obnovitelných zdrojů. Lze předpokládat, že **blíže informace o české zkušenosti a ponaučeních, která z ní plynou, by byly pro srbské vládní představitele velmi relevantní**, a bylo by proto na místě hledat kanály, kterými je sdílet. Ty mohou zahrnovat také podporu dnes již velmi aktivní občanské společnosti pracující v Srbsku na energeticko-environmentálních tématech, čelící poměrně uzavřené státní správě a nedostatečným standardům participace v relevantních procesech, či dokonce otevřeně nepřátelskému prostředí v případě poukazování na korupční rizika v srbské energetice.

České předsednictví Rady EU se bude také zabývat pokrokem Srbska v plnění energetických reforem, stanovováním jeho klimatických cílů či přípravy zavedení systému obchodování s emisemi skleníkových plynů. **Zásadní otázkou do dalších měsíců je, jak se představitelé Srbska postaví k dlouhodobé závislosti na dodávkách fosilních paliv z Ruska**, a také, jak se ustaví role Číny a dalších hráčů z hlediska investic do fosilních či naopak obnovitelných zdrojů a návazné infrastruktury.

Materiál zpracoval Tomáš Jungwirth Březovský (tomas.jungwirth@amo.cz), konzultovali Petr Čermák, Barbora Chrzová a Leona Kovar. Grafická úprava Jaroslav Koptíva.

